

Mastná a slaná fakta

4. 1. 2014 | aktualizace: 5. 1. 2014 11:50

Tomáš Weiss

Po Němcích, Švédech, Francouzích, ale třeba také Rakušanech by se teď už i Češi mohli začít konečně ptát: Proč mají Poláci něco, co my nemáme? A myslí se tím živá tradice literární reportáže. V jiných zemích byla úvodem do disciplíny, kdy se fakta subjektivně stylizují a kdy se jim dodává něco jako literární přidaná hodnota, většinou nějaká antologie polských autorů. V Česku to ale byl autor zcela konkrétní: Mariusz Szczygieł a jeho reportáže o Československu, Česku a Češích vydané v knize s názvem Gottland. S vědomím toho je třeba hned zkraje jedno důrazné varování: kniha Pánbůh zaplat' hvězdy současné polské reportáže Wojciecha Tochmana (44) je sice stejným žánrem, ale místo Szczygiełova „pelíškovského“ tónu máme před sebou sbírku drásavých sociálních a existenciálních thrillerů.

V letech 1996–2002 uváděl Tochman televizní pořad Kdokoli viděl, kdokoli ví, který se snažil najít nějaké stopy o pohřešovaných. V roce 1999 byl také u založení nadace ITHAKA, která pomáhá rodinám pohřešovaných. Co lidský příběh, to našponované emoce. Několik si jich Tochman do knihy vypůjčil, ale k monotematicitě má kniha reportáží Pánbůh zaplat' daleko. Další „extra mocné“ příběhy našel třeba v napětí mezi vírou v katolické nároky a každodenními lidskými starostmi. A také mezi sociálně slabými. Svět nemusí být jen báječné místo k narození. Ublížíme si vědomě i nevědomě, někdy se stáváme hříčkou nahodilosti a škodolibých zadaní.

Co znamená být věřícím v tradičně katolické zemi, zachycuje v knize hned několik příběhů. Třeba ten o ženě, které s každým dalším porodem hrozí vážné zdravotní komplikace, ale jak její manžel, tak i její zpovědník ji drží nelidsky interpretovanou morálkou v pasti zdeformovaného hlasu svědomí, jemuž není schopna se vzepřít. Reportáž Mojžišův keř popisuje tragickou událost havárie autobusu středoškoláků, kteří se vydali na pouť za Pannou Marií. Hořící autobus, plný mladých lidí, z nichž jen někteří zázrakem přežijí, a to ještě s hrůznými trvalými následky, je skutečným katolickým hororem. Kdo je vinen? Jak to mohl Bůh dopustit, vždyť přece jeli za jeho matkou? Proč moje dítě nepřežilo, když jiné ano? Okamžiky, kdy se úplně hroustí vnitřní svět. Kdy tragédie vytrhává všechny životní kotvy, kdy si Bůh vyslechne nadávky a prokletí, kdy spolužáci z vedlejších tříd skokem zestárnou.

Na konci knihy se Tochman ještě k případu vrací. Otřesení rodiče potřebují najít viníka. Vrahy se tak stávají všichni, kdo jsou nablízku. Od řidičů (přestože ten, který řídil, dostal zcela nečekaně epileptický záchvat) přes učitelský doprovod, který měl přece nějak zázračně nehodě zabránit, až po ředitelku školy, jež vůbec neměla dát k cestě svolení. Svůj hlas tu dostanou i pozůstalí řidičů: „Táta není žádný vrah“, „můj syn byl dobrý člověk“, „nevěděli jsme, že je nemocný“. Jak nelidský dokáže být nešťastný člověk? Rodiče nakonec prosadí, že se na pamětní desce nesmějí objevit jména řidičů. Nevinní se stali vinnými.

A tak je to vlastně se všemi texty knihy. Špatná základní konstelace, lidské tápání neznámým prostorem, hledání nějakého záchranného bodu, happy endy jako nedostatkové zboží. Celkově málo naděje. A přece je v těch literárních reportážích nějaká uhrančivá síla, dokonce větší než v ódách na nezlomnou sílu člověka a zářící perličky na dně. I v té, kde mnicha zabije při zemětřesení v Assisi kvádř z domácího kláštera. Nebo v té, kde matka čeká na dceru, která se nevrátila z horolezecké výpravy na osmitisícovku, ale její tělo se nikdy nenašlo, takže možná ještě... Zvláštní lidskou odolnost najdete v reportáži Bratři a sestry, kde se úřady opakovaně snaží rozdělit početné sourozence problémové rodiny tím, že je umísťují do dětských domovů, oni však stále utíkají a snaží se držet při sobě.

Dovolit si reportáž napsat subjektivně, přestože v ní zůstanou fakta – v tom je síla polské novinářské tradice, kterou dodnes pěstuje například deník Gazeta Wyborcza. Stačí si připomenout, že do těchto novin třeba zrovna Tochmana přijímala Hanna Krallová, autorka legendární knihy o varšavském ghettu Stihnout to před Pánem Bohem. Kulturní Poláci jsou na tenhle tvar prostě už léta navyklí a jeho prostřednictvím jsou ochotni číst i o událostech a lidech ve Rwandě nebo na Filipínách. Ve Varšavě dokonce existuje Institut reportáže, kde se novinářští elévéové učí, jak psát o světě fakticky správně a přitom sugestivně. Jako to třeba umí Mariusz Szczygieł, Paweł Smoleński či Wojciech Tochman.

Autor je obchodníkem s knihami.

Wojciech Tochman: Pánbůh zaplat'

Přeložila Barbora Gregorová, Dokořán/Máj, 216 stran